

УДК 159.9:305-057.875(477)

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ҐЕНДЕРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ В ОНТОГЕНЕЗІ

Кікінежді О.М., д. психол. н., професор,
завідувач кафедри психології
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

У статті подано психологічні аспекти гендерної соціалізації особистості в онтогенезі, а саме феномен ідентифікації як соціально-психологічний феномен диференціації статі. Дослідження явища гендерної ідентифікації розглядається в контексті змісту соціостатевих диспозицій особистості як співвідношення компонентів суб'єктного, ціннісно-смыслового світу людини з освоєнням нею певного діапазону гендерних ролей на тому чи іншому етапі її вікового розвитку. У контексті гуманістичної, генетичної та когнітивної психології вибудовується авторська модель статевої ідентифікації особистості, обґрунтовуються питання генези гендерної соціалізації в діалектичному взаємозв'язку з персоніфікованим образом Я як маскуліно-фемінно-андрогінного конструкту, її зміст, структура й типологічні особливості; визначається сутність психологічних механізмів і закономірностей гендерної соціалізації в онтогенезі.

Ключові слова: статева ідентифікація, гендерна ідентичність, гендерна соціалізація, маскуліно-фемінно-андрогінний конструкт, гендерний образ Я.

В статье представлены психологические аспекты гендерной социализации личности в онтогенезе, а именно феномен идентификации как социально-психологический феномен дифференциации пола. Исследование явления гендерной идентификации рассматривается в контексте содержания социологических диспозиций личности как соотношение компонентов субъектного, ценностно-смыслового мира человека по освоению им диапазона гендерных ролей на том или ином этапе возрастного развития. В контексте гуманистической, генетической и когнитивной психологии выстраивается авторская модель полоролевой идентификации личности, обосновываются вопросы генезиса гендерной социализации в диалектической взаимосвязи с персонифицированным образом Я как маскулинно-феминно-андрогинного конструкта, ее содержание, структура и типологические особенности; определяется сущность психологических механизмов и закономерностей гендерной социализации в онтогенезе.

Ключевые слова: полоролевая идентификация, гендерная идентичность, гендерная социализация, маскулинно-феминный-андрогинный конструкт, гендерный образ Я.

Kikinezhdi O.M. PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF GENDER SOCIALIZATION OF PERSONALITY IN ONTOGENESIS

The article deals with the psychological aspects of gender socialization of personality in ontogenesis, such as a phenomenon of identification as a social and psychological phenomenon of differentiation of sexes. The research of gender identity phenomena is considered in the context of the content of social and sexual disposition of personality as a correlation between components of the subjective and valuable human world, and adopted range of gender roles at some stage of individual age development. In the context of humanistic, genetic and cognitive psychology the author's model of sex-role identification of personality is presented; the problem of genesis of gender identification in dialectical correlation with personified image "I" as the construct of masculinity and femininity in the cognitive, emotional and behavioral components, its content, structure and typological features are substantiated; the content of psychological mechanisms and regularities of gender socialization in ontogenesis is determined.

Key words: sex-role identification, gender identity, gender socialization, gender orientations, the construct of masculinity, femininity, and androgyny, gender image "I".

Постановка проблеми. У контексті гуманітарного складника безпеки суспільного життя, керівних принципів мирного співіснування у вільному суспільстві людей різних рас, релігій і культур, дотримання верховенства права, поваги до прав і свобод людини, людської гідності, міжкультурного діалогу та антидискримінаційної освіти особливого значення набуває дослідження соціально-психологічних механізмів соціалізації й диференціації статей. Процес «пе-

реміщення» буттєвих проблем двох половинок людства в центр психологічної думки зумовлений демократизацією онтологічних основ життя в статі, дослідженням біологічної та соціальної детермінації задля вирівнювання можливостей самореалізації жінок і чоловіків, що, у свою чергу, вимагає суттєвої перебудови їхнього соціокультурного простору.

Згідно з глобальним дослідженням Світового економічного форуму – Індекс ґен-

дерного розриву 2016 (The Global Gender Gap Index 2016), Україна за рівнем гендерної рівності посіла 69 місце серед 144 країн. Сучасний етап розвитку українського суспільства спричиняє амбівалентне ставлення до системи гендерних ролей, конфлікт між давнім дихотомічним їх розподілом і новими, егалітарними викликами до них. Спостерігається посилення патріархальних викликів паритетній демократії, «гендерна еклектика», гендерна асиметрія в «маскулінізації» та «фемінізації» студентського контингенту, стереотипізація суспільної свідомості тощо. Таку гендерну диспропорцію можна пояснити однобічністю гендерної соціалізації, а також психологічним тиском навіюваних соціумом і мас-медіа статевої стереотипів. Отже, актуальність дослідження становлення гендерної ідентичності особистості в процесі онтогенезу зумовлена соціальною потребою виявлення соціально-психологічних чинників формування гендерної культури молоді, необхідністю вивчення внутрішніх механізмів ототожнення особистості з певними взірцями статевої поведінки, а також демократизацією суспільного життя, утвердженням егалітарних цінностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасна психологія акцентує увагу на розвитку індивіда в системі процесів самопобудови й самоздійснення, гармонізації його внутрішнього світу із зовнішнім в умовах соціокультурної різноманітності, що спричинено глобалізаційними тенденціями. На нашу думку, найвиразніше феномен гендерної ідентифікації репрезентується в межах гуманістичного та феноменологічного підходів, що дає змогу розкрити питання розвитку суб'єктності, самовираження, набуття «сутнісного Я» в суперечностях життя (Г. Балл, І. Бех, М. Боришевський, С. Максименко, А. Маслоу, В. Роменець, К. Роджерс, М. Слюсаревський, В. Татенко, Т. Титаренко).

Гене́за гендерної ідентичності досліджувалася залежно від соціальних джерел впливу в контексті процесу соціалізації-інтеріоризації й інтерналізації еталонів, символів, норм статевої поведінки, поширених в етнокультурі, самовизначення та самопрезентації особистості в різних сферах людського буття (Л. Виготський, В. Васютинський, Т. Говорун, І. Данилюк, І. Кон, Г. Костюк, В. Куєвда, В. Москаленко, С. Рубінштейн, Е. Еріксон та ін.).

Специфіка виокремлення вікових закономірностей набуття статевої поведінки дитини, інтеріоризації гендерних орієнтацій у процесі освоєння ціннос-

тей соціуму є водночас важливим напрямом педагогічних досліджень (В. Кравець, О. Сухомлинська, Т. Дороніна, О. Луценко, О. Цокур та ін.). Актуальність дослідження визначається також тим, що диференціація психології статей потребує виокремлення власне психологічного, а не соціологічного чи іншого змісту (І. Грабовська, Т. Власова, І. Карпенко, О. Кісь, Л. Кобелянська, Т. Мельник, Ю. Стребкова, О. Ярош та ін.). Отримання науково обґрунтованих даних щодо онтогенезу гендерної ідентичності дасть змогу привернути увагу вчених до процесів і результатів самовизначення індивіда у сфері традиційної та егалітарної культур. Попри очевидну «відкритість» прикладного аспекту проблеми гендерної соціалізації ідентичності, вона має значний внутрішній пласт, оскільки охоплює чимало нез'ясованих психологічних механізмів особистісного розвитку людини.

Постановка завдання. Культивування паритетності статей як стратегічного напрямку соціалізації зумовлює необхідність дослідження гендерної ідентичності з позицій різних психологічних підходів, що й визначило мету статті.

Гендер є системною характеристикою соціального порядку, який відтворюється соціальними інститутами. Основою методології гендеру на екзорівні є не просто констатація різниці в статусах, ролях, властивостях статей, а й аналіз дискримінації, нерівності через призму прав людини, реалізацію соціальних потреб. Екзосистема утримує систему гендерних ролей шляхом установлення нормативних вимог щодо поведінки та взаємин статей через соціальне схвалення чи посилення психологічного тиску.

Гендерна ідентифікація на макрорівні простежується передусім в офіційній гендерній ідеології суспільства, у змісті тих норм, законів, які регулюють взаємини статей, у роботі різних соціальних інституцій, які спрямовують життєдіяльність чоловічого й жіночого населення як двох великих соціально-демографічних груп [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 9]. Традиції, звичаї, ментальність народу, взаємодія різних субкультур можуть нести в собі різні гендерні настановлення – як егалітаризм, так і сексизм, дискримінацію за статевою ознакою. Патріархальна (традиційна) дискурсивна конфігурація ділить сфери діяльності, суспільні та сімейні ролі на чоловічі й жіночі як відповідно домінуючі та підлеглі. Егалітарна (демократична) – пропагує рівність і взаємозамінність у різних сферах діяльності чоловіків і жінок як рівноцінних особистостей [1; 2; 10; 11; 12; 13; 14; 15; 16].

Виклад основного матеріалу дослідження. З позиції теорії соціального конструювання гендеру підкреслюється як детермінуючий характер цього феномена (К. Уест, Д. Зімерман), так і факт його функціонування як соціального конструкту. При цьому розрізняють два рівні творення гендера: на рівні культури та індивідуальної свідомості, що є відображенням соціокультурного характеру інтеракцій між людиною й соціумом із погляду усвідомленого прийняття та відтворення нею гендерних – традиційних чи егалітарних – цінностей.

Ідентифікація як суб'єктна та об'єктна соціально-психологічна реальність у розвитку статевої свідомості й самосвідомості особистості характеризується різноманітністю інтерпретаційних підходів із концептуальних філософських, соціологічних і психологічних позицій. Ідентичність як інтегроване особистісне утворення формується в процесі самоототожнення зі значущими взірцями статевої поведінки, поширеними в найближчому соціальному оточенні.

Дослідження явища гендерної ідентифікації розглядається в контексті змісту соціостатевих диспозицій особистості як співвідношення компонентів суб'єктного, ціннісно-смыслового світу людини з освоєнням нею певного діапазону гендерних ролей на тому чи іншому етапі її вікового розвитку. Різні типи ідентичності (національна, соціальна, особистісна, професійна, релігійна, вікова, статева, гендерна тощо) у становленні особистості виступають як взаємодоповнювальні або провідні залежно від віку та соціальної актуальної ситуації розвитку.

Категорія гендеру розглядалась нами в контексті психологічних концепцій С. Бем, крізь призму теорій гендерних схем і лінз, а саме поляризації, андроцентризму та біологічного есенціалізму, у феномені яких простежується певна аналогія з висновками Л. Виготського про «знакове опосередкування» психіки, коли культурний знак стає засобом організації суб'єктної поведінки особистості в період її дорослішання [15]. Соціалізація забезпечує входження дитини в гендерну культуру суспільства, є найважливішим фактором, що визначає конструювання її гендерної ідентичності, суб'єктну активність у процесі самотворення гендерного «Я» відповідно до віку, зони найближчого розвитку та провідного виду діяльності, новоутворень у психічному розвитку.

Соціально-конструктивний підхід набув у дослідженні статусу провідного у виявленні соціально-педагогічних чинників гендерної ідентифікації особистості, що дає змогу визначити сутнісні детермінанти набуття індивідом гендерної ідентичнос-

ті – стевотипізованої чи андрогінної, яка змодельована і продовжує моделюватися під впливом соціуму в представників обох статей (відповідно до традиційної та альтернативної їй – егалітарної – соціалізації (К. Абульханова-Славська, В. Васютинський, Т. Говорун, М. Кімел, В. Кравець та ін.). Саме егалітарна соціалізація є співзвучною практиці особистісно-орієнтованого (ненасильницького) підходу в освіті, що виходить із демократичної моделі суспільства [4; 17].

Із позиції суб'єктно-діяльного підходу ідентичність є індикатором тривалості й неперервності свідомості, конгруентності життєвих цілей і смислів із повсякденними діями та вчинками (С. Рубінштейн, В. Роме-нець). У цьому контексті суб'єкт-суб'єктна взаємодія розглядається як розгортання діалогічного спілкування за позиції рівноправності людей «Я-Ти» (Г. Балл, Е. Берн, М. Бубер, Н. Чепелева й ін.). При цьому міжособистісну взаємодію може опосередковувати стеворольовий компонент як чинник порушення паритетності статей (І. Бех, М. Боришевський, В. Васютинський, М. Слюсаревський та ін.). Маніпуляційний стиль відносин суб'єкт-об'єктного спілкування «Я-Воно» може бути наслідком традиційної гендерної соціалізації. Зокрема, О. Блиновою обстоюється думка, що соціальні стереотипи, які закріплюються в суспільстві, детермінують систему його цінностей, норм, правил і звичаїв, виконуючи функції соціальної ідентифікації особистості. Ученою з'ясовано, що в ситуації протиставлення «Ми» і «Вони», зокрема в ситуації змагання за визнання чи статус, оцінки членів як інгрупи, так й аутгрупи стають більш стереотипними, що сприяє консолідації групової ідентичності [17, с. 238].

У контексті дослідження важливим є розгляд гендерної ідентифікації як інтеграційного динамічного утворення, яке виявляється у формуванні суб'єктної позиції індивіда щодо своєї належності до певної статевої групи та самоорганізації стеворольової поведінки, взаємин з іншою статтю, що розвивається в процесі первинної та вторинної соціалізації. Принципи діалектики й культурно-історичного компаративізму стали тим підґрунтям, «сутнісними детермінантами», які дали змогу виокремити власне психологічний зміст у проблемі психологічної диференціації статей, отримати науково обґрунтовані дані щодо звернення уваги психологів і педагогів до процесів і результатів засвоєння дитиною традиційних та егалітарних стевих ролей, а також розуміти власні гендерні орієнтації й те, як вони відображаються на соціалізації дитини.

Процес набуття дітьми первинної ґендерної ідентичності є аналогічним для більшості етнокультур і завершується усвідомленням незмінності своєї статевої належності. Становлення вторинної ідентифікації пролягає через цілу систему субідентичностей у розвитку статевої свідомості й самосвідомості, зміст якої детермінований суспільно-економічними умовами соціалізації, певною культурно-історичною епохою з відповідними ставевими стереотипами та рольовими очікуваннями (С. Бем, М. Кім-мел, І. Кон). Інтеріоризація соціокультурних цінностей у процесі ґендерного розвитку особистості відбувається за допомогою двох рівноцінних діалектично суперечливих сторін механізму соціалізації-індивідуалізації (У. Бронфенбреннер, В. Кравець, В. Москаленко). При цьому творення ґендеру на соціокультурному та індивідуально-особистісному рівнях опосередковує характер інтеракцій між людиною й середовищем у напрямі засвоєння традиційних чи егалітарних цінностей. Тому «Я» чоловіка/жінки як особистісне утворення можна вважати соціально-культурним конструктом фемінності-маскулінності, поміщеним у конкретне етноісторичне середовище в рамках егалітарної чи традиційної поведінки.

Водночас ґендерна ідентичність як психолого-феноменологічний комплекс охоплює розмаїтість виявів статевої поведінки, ціннісних виборів, сталих переважень чоловічого та жіночого світу. Т. Титаренко зазначає: «Практикування, ідентифікування та автономізація як модули існування сучасної особистості неможливі без постійного діалогування з оточенням, соціумом, культурним і природним простором, із власним минулим і майбутнім» [18, с. 14]. Ґендерну ідентичність ми розглядаємо також як наративну конфігурацію, завдяки якій різні життєві події й епізоди (ґендерні ситуації) структуруються в одне ціле, що є об'єктивацією особистісних смислових конструктів, які становлять, у свою чергу, індивідуальну суб'єктну реальність (Н. Чепелева).

Стрижнем нового методологічного підходу в національній психології є ідея суб'єктності людини, з якою пов'язана самодетермінація її буття у світі, авторська позиція щодо подій життя, «внутрішні ресурси сутнісного самоствердження» (В. Татенко), що дає змогу привернути увагу вчених до проблеми самовизначення індивіда у сфері традиційної та егалітарної культури.

Із позиції суб'єктно-вчинкового підходу ідентичність є індикатором тривалості й неперервності свідомості, конгруентності життєвих цілей і смислів із повсякденними

діями та вчинками. Вчинок, за В. Роменцем, – «живий осередок», спосіб особистісного існування у світі, який, на думку вченого, варто розглядати як всезагальний філософський принцип, що допомагає тлумачити природу людини і світу в їх пізнавальному та практичному відношенні [13, с. 12]. У цьому смислі конструювання ґендерної ідентичності особистості – це завжди реалізація внутрішніх помислів і смислових цінностей особистості, всієї Я-концепції, яка забезпечується і спрямовується прагненням до досягнення внутрішнього узгодження, самоактуалізації й зовнішнього підтвердження як смислових механізмів особистості. Як підкреслює В. Васютинський, «у суб'єктно-довільному просторі взаємодії з групою вельми своєрідно проявляється дія таких важливих базальних процесів (*механізмів залучення особи до колективного співбуття, як децентрація та емпатія*)» [11, с. 36].

Синергійний підхід реалізує міждисциплінарний напрям наукового пошуку, зумовлюючи розроблення проблем ідентичності не лише в еволюційному, а й у більш широкому контексті: від соціокультурних установок особистості до пошуку смислів буття. Особистість вивчається в контексті різноманітних відносин із буттєвими просторами: простір діяльності, соціальний простір, феноменологічний простір і простір організму, які впливають на розвиток особистості й відображаються в системі уявлень особистості про себе та навколишню дійсність. Зріла особистість регулює свої відносини зі світом, при цьому орієнтується на їх доцільність у системі соціальних досягнень, виконання статевої ролі, особистісних сенсів егалітарного чи традиційного характерів. На думку М. Боришевського, «Я-концепція є своєрідним еталоном, згідно з яким індивід фіксує процес свого особистісного розвитку як зростання в різних аспектах життєдіяльності: взаєминах з іншими (передусім «значущими іншими»), професійній діяльності, прецизюванні (уточненні), бачення себе в системі провідних життєсенсових (або смисложиттєвих) цінностей» [16, с. 8].

В інтерпретації процесу ґендерної ідентифікації особистості важливою є специфіка структури статевої самосвідомості, сутності соціально-психологічних механізмів соціалізації індивіда. Маскулінність і фемінність як статево-відповідні особистісні характеристики представників чоловічої чи жіночої статі є базовими категоріями в аналізі ґендерної ідентичності й особистісному розвитку індивіда. Ґендерні орієнтації розглядаються важливим індикатором

особистісного впливу ґендеру, провідним вектором життєдіяльності зростаючої особистості. Ґендерна ідентифікація – це процес особистісного самовизначення у сфері ґендеру, залежно від ґендерної соціалізації в традиційній чи егалітарній сім'ї. Статеворольова ідентичність при цьому постає як багаторівнева складно організована структура, що включає в себе основний (базовий) і периферичні комплекси характеристик.

Статеворольова ідентифікація як багатомірний та інтегративний психологічний процес відбувається впродовж виховання й соціалізації дитини, підлітка та юнака під впливом культурних чинників мікро-, мезо- й макросередовища.

Психологічна модель демонструє такі принципи конструювання ґендерної ідентичності: взаємозв'язок і взаємозумовленість соціальних і психологічних процесів на суспільному та індивідуальному рівнях статево-рольового самовизначення; диференціацію поведінки за ознакою статі; асиметричність; полярність-протиставлення; ієрархічність; андро-феміноцентризм або егалітарність, сексизм як упереджене і стереотипізоване ставлення; відкрити та «приховану» дискримінацію, ґендерну стереотипізацію тощо.

Висновки з проведеного дослідження. Окреслення перспектив дослідження механізмів соціального пізнання на основі категорії ґендеру дає змогу визначити сутнісні детермінанти буття індивідуум ґендерної ідентичності – статево-рольової чи егалітарної, яка змодельована і продовжує моделюватися під впливом соціуму в обох статей, відповідно до традиційної та альтернативної їй – егалітарної – соціалізації як найбільш прогресивної та продуктивної демократичної моделі суспільства – спільноти рівноправних індивідуальностей. Основні лінії нашого підходу витримані в ракурсі ідей гуманістичної, генетичної й когнітивної психології, культурно-історичної концепції Л. Виготського та теорії соціального конструювання ґендеру, за якими постулюється таке:

– статево-рольова ідентифікація є показником особистісної зрілості, змістовою характеристикою розгортання ґендерного Я в людському бутті. Особистісний розвиток індивідуума в період дорослішання передбачає соціалізацію (залучення до наявних у цій культурі цінностей), індивідуалізацію (критичне осмислення наявних цінностей, рух від цінностей наслідуваних, запозичених до індивідуалізованих, формування власної ієрархії цінностей) та універсалізацію (вихід за межі цінностей цієї культури, наближення до загальнолюдських цінностей);

– явище ґендерної ідентифікації як універсальний механізм інтеграції та диференціації багатоманітних ідентифікацій в онтогенезі розвитку особистості виступає як ціннісно-смісловне ототожнення себе з представниками певної статі, характерними для них способами поведінки й виконанням соціальних ролей, що включає в себе широкий спектр соціально-психологічних реалій: систему етнокультурних статево-рольових приписів, сімейно-рольових взірців, суб'єктне прийняття основних меседжів засобів масової інформації, сприйняття власного досвіду взаємин статей і життя в статі, осмислене засвоєння особистістю викликів сьогодення.

– творення ґендеру на соціокультурному та індивідуально-особистісному рівнях опосередковує характер інтеракцій між людиною й середовищем у напрямі засвоєння традиційних чи егалітарних цінностей;

– ґендерна ідентичність є маскулінно-фемінно-андрогінним конструктом, що пов'язаний з усвідомленням себе представником певної статі, здатним до самовизначення та саморегуляції статево-рольової поведінки в координатах рівності-нерівності. Ґендерна роль і ґендерна ідентичність функціонують у процесі соціалізації в системі зворотних зв'язків, підсилюючи одна одну;

– статево-рольова ідентифікація є показником особистісної зрілості, результатом універсалізації та індивідуалізації загальнолюдських цінностей рівності, демократизму й гуманізму.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кіммель М. Ґендероване суспільство / М. Кіммель. – К. : Сфера, 2003. – 490 с.
2. Кон И.С. Социологическая психология / И.С. Кон. – М. : Моск. психолого-социальный институт ; Воронеж : Изд-во НПВ «МОДЭК», 1999. – 560 с.
3. Бем С. Линзы гендера: Трансформация взглядов на проблему неравенства полов / С. Бем. – М. : Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2004. – 336 с.
4. Говорун Т.В. Соціалізація статі та сексуальності : [монографія] / Т.В. Говорун. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2001. – 240 с.
5. Москаленко В.В. Соціальна психологія : [підручник] / В.В. Москаленко. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
6. Основи соціальної психології : [навчальний посібник] / [О.А. Донченко, М.М. Слюсаревський, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, Н.В. Хазратова та ін.] ; за ред. М.М. Слюсаревського. – К. : Міленіум, 2008. – 495 с.
7. Статева соціалізація та підготовка учнівської молоді до сімейного життя у педагогіці та шкільній практиці зарубіжних країн : [монографія] / за ред. чл.-кор. АПН України, проф. В. Кравця. – Тернопіль : ТзОВ «Видавництво Астон», 2009. – 206 с.

8. Татенко В. Соціальна психологія впливу : [монографія] / В. Татенко – К. : Міленіум, 2008. – 216 с.
9. Erikson Erich H. Childhood and Society / Erich H. Erikson. – New York, Norton, 1963. – 445 p.
10. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К.А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.
11. Васютинський В. Психологічні виміри спільноти : [монографія] / В. Васютинський. – К. : Золоті ворота, 2010. – 120 с.
12. Кікінежді О.М. Гендерна ідентичність в онтогенезі особистості : [монографія] / О.М. Кікінежді. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2011. – 400 с.
13. Роменець В.А. Вчинок і постання канонічної психології / В.А. Роменець // Людина. Суб'єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В.О. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – С. 11–37.
14. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание / С.Л. Рубинштейн. – М. : Издательство АН СССР. – 1957. – 328 с.
15. Выготский Л.С. Собрание сочинений : в 6 т. / Л.С. Выготский ; под ред. А.Р. Лурия, М.Г. Ярошевского. – М. : Педагогика, 1982. – Т. 1. – 1982. – 488 с.
16. Боришевський М.Й. Дорога до себе: від основ суб'єктності до вершин духовності : [монографія] / М.Й. Боришевський. – К. : Академвидав, 2010. – 416 с.
17. Блинова О.Є. Соціальні стереотипи та ідентичність: особливості взаємозв'язку / О.Є. Блинова // Проблеми політичної психології – К. : Фенікс, 2014. – Вип. 1(15). – С. 238–246.
18. Титаренко Т.М. Психологічні практики конструювання життя в умовах постмодерної соціальності : [монографія] / Т.М. Титаренко, О.М. Кочубейник, К.О. Черемних. – К. : Міленіум, 2014. – 206 с.
19. Максименко С.Д. Генеза здійснення особистості / С.Д. Максименко. – К. : Вид-во ТОВ «КММ», 2006. – 240 с.
20. Bronfenbrenner U. The ecology of human development / U. Bronfenbrenner. – Cambridge, M. A. Harvard University Press, 1979.

УДК 81'233-053.4

РОЗПОВІДНЕ МОВЛЕННЯ ЯК ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ФЕНОМЕН

Кролівець Ю.В., аспірант
кафедри психології і педагогіки дошкільної освіти
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

Стаття містить результати теоретичного вивчення мовленнєвого явища «розповідь» шляхом аналізу досліджень Т.В. Ахутіної, Л.С. Виготського, Д.Б. Ельконіна, З.М. Істоміної, К.В. Засипкіної, Л.О. Калмикової, М.М. Кольцової, Н.І. Лепської, А.О. Люблінської, І.Г. Овчиннікової, А.О. Романової, С.Л. Рубінштейна, Н.М. Юр'євої та ін. Подано власне бачення означеного феномена; узагальнено істотні ознаки, що розкривають сутність і функціональне значення розповідного мовлення. Зазначено, що виокремлені ознаки розповіді можуть урахуватися під час розроблення програм психолінгвістичного розвитку дітей дошкільного віку.

Ключові слова: розповідь, ознаки розповіді, розповідне мовлення, текст, дискурс, наратив.

Статья содержит результаты теоретического изучения такого речевого явления, как рассказ, путем анализа исследований Т.В. Ахутиной, Л.С. Выготского, Д.Б. Эльконина, С.М. Истоминой, К.В. Засыпкиной, Л.А. Калмыковой, М.М. Кольцовой, Н.И. Лепской, А.А. Люблинской, И.Г. Овчинниковой, А.А. Романовой, С.Л. Рубинштейна, Н.М. Юрьевой и др. Представлено свое видение указанного феномена; обобщены существенные признаки, раскрывающие сущность и функциональное значение повествовательной речи. Отмечается, что выделенные признаки рассказа могут учитываться при разработке программ психолингвистического развития детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: рассказ, признаки рассказа, повествовательная речь, текст, дискурс, нарратив.

Krolivets Y.V. NARRATION AS A PSYCHOLINGUISTIC PHENOMENON

The article includes the results of theoretical study of speech phenomenon “narration” by analyzing the researches of T.V. Akhutina, L.S. Vyhotskyi, D.B. Elkonin, I.O. Zimniaya S.M. Istomina, K.V. Zasiptkina, L.O. Kalmykova, M.M. Koltsova, O.O. Leontiev, N.I. Lepskaya, A.O. Lublinskaya, I.H. Ovchinnikova, A. O. Romanova, S.L. Rubinstein, N.M. Yuryeva and others; the definition of the phenomenon “narration” is clarified, its characteristics are generalized. Distinguished features of the narration can be taken into account in the programming programs of psycholinguistic development of preschool children.

Key words: narration, features of the narration, narrative speech, text, discourse, narrative.

Постановка проблеми. Розповідь суб'єкта мовлення – складний різновид монологічного мовлення. Вона як окремий феномен у психології почала вивча-

тись зовсім недавно. У вітчизняній науці ідеї, започатковані Л.С. Виготським, стали фундаментальною основою, на засадах якої почали досліджуватися психолінгвіс-